

Inhoud leereenheid 10

Belastingregistratie

- 1 Belastingen in Koninkrijk en Republiek
- 2 Successierechten
- 3 Onderzoek in memories van successie
- 4 Patentbelasting
- 5 Onderzoek in patentregisters
- 6 Kadaster en openbare registers
- 7 Onderzoek in kadasterbronnen
- 8 Enkele voorbeelden van belastingbronnen uit de tijd van de Republiek

Opgaven

Zelftoets

Terugkoppeling

- Antwoorden op de zelftoets
- Uitwerking van de opgaven

Leereenheid 10

Belastingregistratie

Wij zijn vertrouwd met de ‘blauwe envelop’ die één of meer keren per jaar op de deurmat valt, de inkomstenbelasting die we moeten betalen. Tegenover de uitgaven die de overheid doet, heeft ze ook inkomsten nodig. Die bestaan vooral uit belastingen die zij de burger direct, dan wel indirect laat betalen. Naast de inkomstenbelasting zijn er nog allerlei andere belastingen, zoals onroerendgoedbelasting, wegenbelasting, successierechten, accijnzen op tabak, alcohol en brandstoffen, enzovoorts.

Bij de inhoud van de ‘blauwe envelop’ hoort aan de kant van de overheid een omvangrijke administratie. De verschillende belastingen hebben door de eeuwen heen geleid tot een papieren neerslag die we nu als onderzoekers kunnen gebruiken om een beeld te krijgen van de welstand van onze voorouders, hoe arm of rijk ze in materieel opzicht waren. Maar we kunnen, waar de genealogische basisbronnen ons in de steek laten, ook de basisgegevens over geboorte, huwelijk en overlijden aanvullen vanuit deze belastingbronnen.

Er zijn door de eeuwen heen vele belastingen geheven, die alle meer of minder papieren sporen hebben nagelaten. In deze leereenheid bespreken we enkele ervan. U krijgt een korte historische introductie, leert waar u de bronnen kunt vinden, hoe u de weg hierin vindt en hoe u de informatie erin kunt beoordelen en verwerken in uw familieadministratie.

1 Belastingen in Koninkrijk en Republiek

Een uniform belastingstelsel, geldend in heel Nederland, bestaat pas sinds de negentiende eeuw. In 1806 voerde secretaris van staat (minister) voor de financiën Alexander Gogel een landelijk geldend belastingstelsel in. Daarmee kwam een eind aan de vrijheid van gewesten en steden om op hun eigen manier via belastingen voor inkomsten te zorgen. Uit het oogpunt van genealogisch onderzoek is de belangrijkste negentiende-eeuwse belasting de successiebelasting, geheven op nalatenschappen. Deze belasting komt hierna uitgebreider ter sprake. En om een goede basis voor de heffing van belasting op onroerend goed te krijgen, werd het kadaster ingericht. Ook die wordt in deze leereenheid voor het voetlicht gebracht. Evenals een belasting op de uitoefening van bepaalde beroepen, de patentbelasting.

Maar daarnaast zijn er nog andere negentiende-eeuwse belastingen waarvan de informatie uw familiegeschiedenis kan verlevendigen. Op gemeentelijk niveau is er bijvoorbeeld de hoofdelijke omslag, een belasting per gezinshoofd op basis van het geschatte inkomen. De ‘kohieren voor de hoofdelijke omslag’, in de archieven van gemeenten, geven een beeld van de relatieve welstandpositie, ten opzichte van plaatsgenoten. Daarnaast zijn in de gemeentelijke administratie soms gegevens te vinden over hondenbezitters, die hondenbelasting betaalden, en ouders die schoolgeld voor hun schoolgaande kinderen betaalden.

Ten tijde van de Republiek waren er grote verschillen tussen (en ook binnen) de provincies wat de aard van de belastingen betreft. Elke provincie moest zorgen voor een bepaald deel van de benodigde generaliteitsinkomsten, maar was vrij naar eigen inzicht de belastingen te heffen die dit bedrag op moesten brengen. Dat gebeurde via indirecte en directe belastingen. De indirecte belastingen werden bijvoorbeeld geheven op gebruiksgoederen als meel en bier, die de producenten ervan moesten betalen.

Daarnaast waren er directe belastingen, waarvan sommige jaarlijks terugkeerden, andere incidenteel geheven werden, bijvoorbeeld omdat in verband met oorlogvoering extra geld nodig was. Belastingen op bezit konden bijvoorbeeld worden geheven in de vorm van een huizenbelasting waarbij het aantal haardsteden, schoorstenen, vensters of deuren de hoogte van de belasting bepaalde. Of men belaste naar de omvang van het aantal knechten en dienstboden. Een andere vorm was een grondbelasting (vaak 'verponding' genoemd) op basis van de grootte van het grondbezit. Ook waren er belastingen die de burger bij bepaalde gelegenheden moest betalen, bijvoorbeeld 'imposten' bij trouwen en begraven of bij de overdracht of vererving van onroerend goed. Zo'n belasting werd geheven op provinciaal of op plaatselijk niveau. Soms was een overheidsdienaar belast met de collecte van de belastingen, in andere gevallen was de belasting verpacht aan een belastingpachter, een particulier ondernemer dus. En dan waren er nog de waterschappen die – bijvoorbeeld voor het onderhoud van de dijken – belasting hieven, met namen als 'morgengeld' of 'dijkgeschot'. Omdat de belastingen op verschillende overheidsniveaus werden geheven, vinden we de papieren hiervan bij verschillende archiefdiensten terug. Van de verpachte belastingen zult u meestal in de overheidsadministratie niet meer terug vinden dan de totale pachtsom, het totale bedrag waarvoor de belasting verpacht was, en wie de pachter was. Om er achter te komen in welke belastingadministraties uw voorouders kunnen voorkomen, kunt u een genealogisch handboek of provinciale genealogische gids raadplegen. Ook de website van een archiefdienst kan u vertellen welke belastingbronnen er zijn in het gewest of de plaats van uw interesse.

2 Successierechten

De belangrijkste negentiende-eeuwse belastingbron die ons een beeld kan geven van het bezit van onze voorouders, is de registratie ten behoeve van successierechten: de 'memories van de aangifte van de nalatenschap' ook wel 'memories van successie' genoemd.

De successiebelasting is vanaf 1806 geheven, maar pas vanaf 1818 zijn de 'memories van aangifte' systematisch bewaard. In het archief van de ontvangers van de successiebelasting uit de periode kunnen we wel lijsten van overledenen aantreffen die een interessante aanvulling kunnen vormen op dtb-bronnen als er bijvoorbeeld geen begraafregisters bewaard zijn uit een bepaalde plaats.

In 1818 kwam er een nieuwe wet op de successiebelasting en vanaf dat moment is de administratie systematisch bewaard. Erfgenamen kregen de plicht binnen een half jaar na iemands overlijden aangifte te doen van de nalatenschap. De belastinginspecteur maakte vervolgens in een 'memorie' een overzicht van de nalatenschap, met de baten en lasten en bepaalde op basis daarvan de hoogte van de te betalen belasting.

Een memorie bevat over het algemeen de volgende gegevens van de overledene: naam, plaats en datum van overlijden, burgerlijke staat, namen erfgenamen en legatarissen (iemand die bij testament een bepaald goed heeft gekregen), overzicht van het bezit aan onroerend goed, met de kadastrale gegevens, of er huwelijkse voorwaarden zijn of een testament, met de bijbehorende notaris die de akte(n) opgemaakt heeft.

Voor nalatenschappen die minder dan 300 gulden waard waren, hoefde geen successiebelasting betaald te worden. Dat geldt tot 1878 ook voor nalatenschappen die in rechte lijn vererfden: op de kinderen. Vanaf dat jaar betaalde men dus niet alleen bij vererving in de zijlinie, maar ook bij vererving in rechte lijn (voor zover de netto waarde meer dan duizend gulden was). Als er inderdaad successierechten betaald moesten worden, dan is er vaak uitgebreidere informatie aanwezig, bijvoorbeeld een boedelinventaris.

3 Onderzoek in memories van successie

Memories van successie worden bewaard bij de rijksarchieven in de provincie, beheerd door de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden. Ze zijn daar in te zien op microfilm. Ze lopen door tot uiterlijk 1927. Het Centraal Bureau voor Genealogie heeft microfilms van de memories van successie in Noord-Brabant.

Soms zijn de memories opgeborgen op de datum van overlijden, soms op de datum waarop de memorie van aangifte binnenkwam, soms op de datum dat de inspecteur de memorie van successie opmaakte. Daarbij moeten we weten onder welk belastingkantoor de overlijdensplaats viel. In één provincie waren meerdere kantoren gevestigd. De inventaris van het archief of een handleiding voor het zoeken in memories van successie in de studiezaal van het archief wijst dan de weg. Vaak zal het dan nodig zijn een index uit de tijd zelf te raadplegen, de zogenaamde 'Tafel V-bis'. Deze zijn per kantoor opgemaakt. Daarin staan de overledenen over een bepaalde periode in alfabetische volgorde, met hun woonplaats, met informatie over de afhandeling van de nalatenschap en het memorienummer.

In een aantal provincies heeft men het de onderzoeker gemakkelijk gemaakt. Er zijn in de afgelopen jaren totaalindices samengesteld op de memories van successie. Die zijn te raadplegen via de websites van de betreffende archiefdiensten. Voor de originele memories (op microfilm) moet u dan wel naar de studiezaal van het archief. Meestal krijgt u niet de originele memories ter inzage, maar kunt u in de studiezaal de microfilms raadplegen. Voor de gemicrofilmde memories van successie van Noord-Brabant kunt u ook terecht in de studiezaal van het Centraal Bureau voor Genealogie.

Voor Friesland hebben de 'Vrienden van de Archieven in Friesland' de memories van successie uitgebreider ontsloten en via de website van Tresoar beschikbaar gesteld (www.tresoar.nl > voorouders > successie) . Een voorbeeld van zo'n uitgebreidere ontsluiting geeft direct een indruk van wat u bij onderzoek in de memories van successie kunt aantreffen:

Memories van Successie

Kantoor Beetsterzwaag 1847

Overledene: Sies Wiegers Hoekstra

Overleden op: 11 april 1847

Wonende te: Langezwaag

Tekst: 73 jr; geb. Katlijk 16/2/1774; overl. Boven Knijpe; ongehuwd; broer van Douwe en Gatske Wiegers Hoekstra (erven vruchtgebruik onroerend goed); enige testamentair erfgenaam is minderjarige Hylke Durks de Vries (zoon van Durk Hylkes de Vries, landbouwer en Sjoukje Abeles de Vries). Legaat ad fl. 300, voor Siebold Jochums Zandstra, te Boven Knijpe.

Saldo fl. 2.582,78. Bijgevoegd zijn suppletoire memories 1008/402 (vermeerdering saldo met fl. 875,) en 1008/530 en vele processtukken. Verder zijn bijgevoegd de memories 1008/1042 en 1088/1511 inzake vervallen van het vruchtgebruik door het overlijden op 13/3/1854 te Boven Knijpe van Gatske en op 18/8/1856 aldaar van Douwe Wiegers Hoekstra.

Er behoorde onroerend goed tot de nalatenschap

Bron: Memories van successie 1842-1902

Toegangsnr.: 42

Inventarisnr.: 1008

Aktenr.: 279

Op microfilm nr. 2 raadpleegbaar op de studiezaal van Tresoar

Om een idee te krijgen van het beeld van zo'n bron hebben we in het cursusmateriaal scans van een Zeeuwse memorie van aangifte opgenomen van Jan van Alten, overleden Axel 13 mei 1892. In de online-database 'Zeeuwen Gezocht' (www.zeeuwengezocht.nl) van het Zeeuws Archief staat hierover de volgende informatie:

Successiememorie overledene op vrijdag 13 mei 1892 Axel

Kantoor: Hulst

Nummer: 5/8044 1892

Jan van Alten

Plaats van overlijden: Axel

Overlijdensdatum: 13-05-1892

Opmerking: Gehuwd met Pieterella Louwerse

Inventarisnummer: 329

Filmcassettenummer: 49

Bron: Memories van successie kantoor Hulst 1795-1900

Archief: Memories van successie inventarisnummer [toegevoegd: 22 augustus 2007] Zeeuws Archief: Memories van successie (1795)1818-1927

Met deze informatie bezoeken we het Zeeuws Archief in Middelburg. In de studiezaal bekijken we filmcassette 49 en vinden daar onder het vermelde nummer 5/8044 de memorie van aangifte, die uit drie bladzijden bestaat (zie [afb. 10.1](#), [10.2](#) en [10.3](#)). Daaruit blijkt dat Jan van Alten tweemaal een testament liet opmaken, met vermelding van notaris en aktedatum. Het tweede testament maakte hij kort voor zijn overlijden. Daarin legateerde hij aan Gillis den Deurwaarder de helft van een woonhuisje te Axel met erf en wat er verder bij hoort. De memorie geeft enige

genealogische basisinformatie, wijst de weg naar notariële bronnen, vermeldt kadasterinformatie en geeft inzicht in het bezit aan roerende goederen en de waarde daarvan.

Voor de genealogische basisinformatie in de memories van successie geldt natuurlijk, net als voor gegevens uit andere aanvullende bronnen, dat we de juistheid ervan zoveel mogelijk moeten controleren aan de genealogische basisbronnen.

4 Patentbelasting

Een groot aantal beroepsbeoefenaren betaalde in de negentiende eeuw jaarlijks een belasting om hun beroep uit te mogen oefenen, het 'patentrecht'. De patentbelasting werd ingevoerd in het kader van de belastingherziening onder Gogel.

Het patentrecht bestond van 1805 tot 1893. Bepaalde beroepsgroepen waren vrijgesteld van het betalen van deze belasting: geestelijken, ambtenaren, landbouwers, varenden, een groot deel van het onderwijzend personeel, wevers met minder dan drie getouwen, dagloners en arbeiders. Tot 1823 gold dat ook voor eigenaars van schepen. Vanaf dat jaar vinden we hen vermeld, met opgave van het type schip, het gebruiksdoel en de tonnage. Voor wie schippers onder de voorouders heeft, is deze bron dus een aanrader. 'Schippers' moeten we dan ruim nemen. Wie voor zijn beroep een schip had – een koopman in groente en fruit bijvoorbeeld, of een handelaar in zand en grind – moest hiervoor een patent hebben.

Een patentregister bevat de naam, adres, beroep (en eventuele nevenberoepen), de jaarlijkse omzet (het 'debiet'), aantal personeelsleden en de belastingklasse.

In de burgerlijke stand en het bevolkingsregister vinden we vaak maar één bepaald beroep vermeld. Het patentregister biedt ook gegevens over nevenberoepen en geeft – door de opeenvolgende jaren naast elkaar te leggen – inzicht in de ontwikkeling van beroep en bedrijf.

5 Onderzoek in patentregisters

De patentregisters bevinden zich in de archieven van de gemeenten. Ze zijn niet altijd bewaard, maar als dit wel het geval is, krijgt u letterlijk een interessante bron in handen. Er is geen openbaarheidsbeperking. De 'registers van patentschuldigen', zoals ze officieel heten, zijn door archiefdiensten nog nauwelijks geïndiceerd. U zult daarom de originele registers van voor naar achter moeten doorbladeren. Maar dat is ook de charme van deze bron. Waar u vaak onderzoek zult doen in databases, scans en microfilms, krijgt u nu een origineel in handen. Dat heeft iets van pionierend onderzoek doen.

Neem bijvoorbeeld de patentregisters van de voormalige Utrechtse gemeente Harmelen, bewaard in het Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden. De jaren 1813 tot 1825 en 1841 tot 1876 zijn bewaard gebleven. Harmelen telde in het eerste kwart van de negentiende eeuw zo'n 1000 inwoners. Bladerend in de schriften op krantenformaat krijgen we een beeld van de nijverheid in dit dorp. Zo'n 150 patentschuldigen zijn jaarlijks ingeschreven. Lezend in het register uit 1814 valt de grote diversiteit van ambachtslieden op: klompenmakers, schoenmakers, timmerlieden, ververs (huisschilders), broodbakkers, kuipers, metselaars, rietdekkers, smeden, kleermakers

en watermolenaars. Van sommige ambachtslieden is er maar één in het dorp: korenmolenaar, baardscheerder, linnenwever, schoppenmaker, wagenmaker, glazenmaker, chirurgijn. De kooplieden die ingeschreven werden, handelden in waren als hout, laken, huiden, vee, fruit, turf en kaas. De winkeliers deden in kruidenierswaren, lint en band, manufacturen of groente. Ook was er een handvol kramers, die met allerlei waren langs de deur gingen. Er komt een enkele vrouw voor in het register, met beroepen als naaister, winkelierster of koopvrouw. Of ze zette als 'de weduwe van' het bedrijf van haar overleden man voort. Ook de horeca was vertegenwoordigd: het dorp kende een tiental tappers en daarnaast waren er enkele kolfbaanhouders. Verschillende neringdoenden combineerden meerdere beroepen. Daar waren vreemd aandoende combinaties bij. Gerrit Looman bijvoorbeeld vinden we ingeschreven als kleintapper, schoenmaker en vleeshouwer. Anthony van Peer was smidsbaas, koopman en 'paardedoctor'.

Om het wat concreter te maken, hebben we het Harmelense patentregister van 1814 gescand en aan het cursusmateriaal toegevoegd (bron: Streekarchief Rijnstreek en Lopikerwaard, Archief gemeente Harmelen, inv.nr. 1003). U kunt er zo virtueel – van de titelpagina tot en met de afsluitende pagina met de optelling van de inkomsten – in bladeren ([afb. 10.4](#), 22 scans; het laden van deze link kan even duren).

Omdat de registers jaarlijks werden vernieuwd, kunnen we iemand die ingeschreven is – zoals gezegd – door de tijd heen volgen. In 1813 vinden we bijvoorbeeld Wijntje Versluis, weduwe van Pieter van Niftrik ingeschreven als 'cabaretière': tapster. Nederland was nog onder Franse heerschappij. Het register was daarom in het Frans. In 1814 combineert ze dit met een herberg en de verkoop van potten en pannen, turf, tabak en snuif. Haar zoon Jan van Niftrik woont dan bij haar in en is wagenmaker met één knecht. De herberg wordt vanaf 1819 'slaapstee' genoemd, met twee en vanaf 1821 met drie vertrekken.

De registers van 1826 tot 1840 zijn verloren gegaan. In die periode is Wijntje Versluis blijkbaar overleden. Zoon Jan heeft haar bedrijvigheid overgenomen, zo blijkt in 1841. Hij heet dan wagenmaker met twee knechts, winkelier, tapper en logement- en slaapsteehouder met drie vertrekken in gebruik. Jan doet in 1848 zijn wagenmakerij over aan Hendrik van Heteren en stopt met zijn logement. Vanaf dan wordt Jan van Niftrik alleen nog als tapper en winkelier genoemd, tot 1861, het jaar waarin Hendrik van Heteren ook deze activiteiten overneemt.

6 Kadaster en openbare registers

Een formulering als 'Sectie B nummer 825' in een document zullen we al snel associëren met het kadaster. Dit soort aanduidingen komen we bijvoorbeeld tegen in een notariële akte bij de verkoop van een huis of stuk grond. Notarissen zijn verplicht de kadastrale perceelsaanduiding van onroerend goed – de combinatie van kadastrale gemeentenaam, letter en nummer – in hun akten op te nemen.

Ook deze registratie van onroerend goed danken we aan de korte periode dat ons land deel uitmaakte van het Franse keizerrijk. Belangrijkste doel van het kadaster was een goede basis te leggen voor een eerlijke grondbelasting, op basis van de omvang en kwaliteit van percelen. Daarvoor trokken vanaf 1811 landmeters door ons land om kaarten in te tekenen, 'minuutplans' genaamd, met de begrenzingen van percelen grond en gebouwen. Voor elke kadastrale gemeente – die soms

niet helemaal samenviel met de gelijknamige burgerlijke gemeente – tekenden zij een ‘verzamelplan’: de indeling van de gemeente in secties en eventueel kaartbladen (de onderverdeling van grotere secties). De minuutplannen geven op sectieniveau of kaartbladniveau (het deel van een sectie) de percelen en gebouwen weer, met de nummers die de landmeters eraan toekenden.

De ambtenaren van het kadaster die op verkenning gingen, schreven vervolgens per sectie de perceelnummers in numerieke volgorde in een ‘oorspronkelijke aanwijzende tafel’ (kortweg OAT). Bij elk perceel vermeldde zij de naam van de eigenaar, zijn beroep en waar hij woonde, de oppervlakte van het perceel, het gebruik (weiland, bouwland, bos, heide, weg, woning, hoeve, schuur, schaapskooi enz.), de klassering (naar kwaliteit van de grond) en het belastbaar inkomen.

Na het vertrek van de Fransen werd het werk voortgezet en na 20 jaar, op 1 oktober 1832, kon het kadaster officieel van start gaan. De minuutplannen en oorspronkelijke aanwijzende tafels vormden de basis waarop het kadaster voortbouwde. Deze twee onderdelen van de administratie mochten niet gewijzigd worden.

Naast deze twee oorspronkelijke bestanddelen ontstond een uitgebreide administratie waarin wijzigingen bijgehouden werden: kadasterambtenaren tekenden bijbladen en hulpkaarten als er perceelwijzigingen optraden en schreven deze perceelsveranderingen in registers. Een ander belangrijk bestanddeel van de kadastrale administratie waren de ‘leggers’, met daarin per sectie een overzicht per eigenaar van diens bezittingen in die sectie. Om de weg te vinden in de onderscheiden kadasterregisters werden in de loop van de kadastergeschiedenis verschillende nadere toegangen ingericht, zoals ‘naamwijzers’. Het kadaster is aan het eind van de vorige eeuw volledig geautomatiseerd.

Naast de kadastrale administratie ontstonden in de Franse tijd de ‘openbare registers’, daarin worden afschriften van overdracht van onroerend goed en afschriften van hypotheekakten opgenomen. Deze ‘openbare registers’ zijn in de loop van de negentiende eeuw tot de taken gaan behoren van de instelling die het kadaster bijhield en die we nu onder de naam Kadaster kennen.

7 Onderzoek in kadasterbronnen

Bij de kantoren van het Kadaster kunt u informatie krijgen uit het geautomatiseerde kadaster en de openbare registers, de situatie van vandaag, en onderzoek doen in de papieren administratie voor zover nog daar aanwezig. Het Kadaster vraagt hiervoor wel een financiële vergoeding. Meer informatie hierover staat op de website www.kadaster.nl.

De oudere archieven van het Kadaster zijn overgebracht naar de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden, als beheerders van de rijksarchieven in de betreffende provincies. Daar kunt u (gratis) onderzoek doen in de kaarten, registers en toegangen. Kadasteronderzoek staat bekend als ingewikkeld. Een genealogisch handboek, provinciale genealogische gids of speciale kadasterhandleiding kan u hierbij op weg helpen.

Kadastrale atlassen

Gemakkelijker heeft u het als onderzoeker met de minuutplannen en de oorspronkelijke aanwijzende tafels uit ‘1832’. In de eerste plaats is men in verschillende provincies bezig de kaarten en registers uit de tijd van

de invoering van het kadaster te bewerken en uit te geven. Deze 'kadastrale atlassen' geven een prachtig beeld van de geografische situatie van een plaats rond 1830, met onder andere vermelding van naam, beroep en woonplaats van de eigenaren van de kadastrale percelen. De bibliotheekcatalogus van een archiefdienst of het Centraal Bureau voor Genealogie kan u – door te zoeken op plaatsnaam of 'kadastrale atlas' – op het spoor zetten van zo'n publicatie. Ook via Google kunt u op de combinatie 'kadastrale atlas' en een gemeentenaam zoeken.

Zo zien we in de kadastrale atlas van Steenwijk (in 1990 uitgegeven door de plaatselijke historische vereniging) het huis en erf van Gerard Prins in de Walsstraat (sectie E perceel 125). Hoewel hij reeds was overleden, wordt Gerard in 1832 nog vermeld als eigenaar omdat de gegevens voor de 'oorspronkelijke aanwijzende tafel' in de jaren twintig door de ambtenaren van het kadaster waren opgenomen. Jantje Bakkers, de weduwe van zijn broer Hendrik Prins, die zilversmid was, bezit in sectie C (Steenwijkerkamp), de perceelnummers 308, 385, 386, 430, 451, 452, 666, 667, 684 en 685. Dat zijn een woning en daarnaast enkele percelen grond net buiten de stad Steenwijk.

WatWasWaar

De afgelopen jaren zijn de originele minuutplans en oorspronkelijke aanwijzende tafels voor heel Nederland gescand en beschikbaar gesteld via de website WatWasWaar (www.watwaswaar.nl) Op zoek naar personen in de OAT's zult u de registers wel zelf moeten doorbladeren, scan voor scan. Maar het geeft des te meer voldoening als u vervolgens uw familieleden in deze bron vindt en kunt vaststellen – aan de hand van het minuutplan – waar hun bezit lag. Als u de straatnaam weet waar voorouders bezit hadden, dan wordt het al gemakkelijker (als deze straatnaam tenminste bestond in 1832). U gaat dan op het minuutplan na in welke sectie deze straat ligt en welke perceelnummers aan de straat grenzen.

Als de perceelnummers bekend zijn, bijvoorbeeld uit een kadastrale atlas, of omdat ze in een memorie van successie of notariële akte voorkomen, is het gemakkelijker. Dat kunnen we illustreren aan de bovengenoemde eigendommen van Gerard Prins en zijn schoonzuster Jantje Bakkers. We kennen immers de perceelaanduidingen.

Eerst Gerard Prins' huis en erf: sectie E nummer 125. Op de website van WatWasWaar typen we in het veld 'waar' de plaatsnaam Steenwijk. In beeld verschijnt de topografische kaart van Steenwijk. Als we met de muisaanwijzer over de kaart lopen, verschijnt in roze de bijbehorende sectie van het minuutplan (eventueel een deel daarvan, als 'blad'). Aan de rechterzijde van de pagina zijn miniaturen ('thumbnails') van het minuutplan en de OAT te zien van die sectie. Zo vinden we ook sectie E van Steenwijk. Het is de oude stad, het centrum. Door op de betreffende roze sectie te klikken, fixeren de miniaturen aan de rechterzijde. We kunnen de thumbnails uitvergroten door erop te klikken. Nadat we op de miniatuur van het minuutplan hebben geklikt, verschijnt de kaart in beeld. We kunnen de kaart verder uitvergroten met het schuifje aan de linkerzijde en schuiven met de kaart door de linkermuisknop ingedrukt te houden en de muis in een bepaalde richting te bewegen.

Het blijkt dat het huis van Gerard Prins, koopman, op de hoek van een splitsing van de Walsstraat staat. Het minuutplan spreekt overigens van 'Woudstraat'. We bladeren in de oorspronkelijke aanwijzende tafel door één voor één de thumbnails van het opengeslagen register aan te

klikken. Klik hiervoor eerst op 'meer afbeeldingen bekijken' onder de thumbnails van het minuutplan en de eerste pagina van de oorspronkelijke aanwijzende tafel. Op de negende afbeelding staat perceel 125, met informatie over de oppervlakte, belastinggegevens en verwijzingen naar andere onderdelen van de kadastrale administratie. De oppervlaktematen zijn in bunders, roeden en ellen, afgekort door de letters b, r en e. Men gebruikte vanaf de Franse tijd het decimale stelsel, maar nog wel de oude benamingen. We moeten daarom lezen: hectare, are en centiare. Op dezelfde manier gaan we de bezittingen van Jantje Bakkers bekijken. Zij heeft 10 percelen in sectie C. Deze sectie die de naam 'de Kamp' draagt, bestaat uit twee bladen en twee bijbehorende OAT's. De nummering loopt door in de tweede OAT. Als we de tien vermeldingen langslopen van de weduwe Hendrik Prins, winkelierster, blijkt het om kleine stukjes bouwland te gaan. Bij elkaar gelegd, beslaan ze iets meer dan één hectare.

WatWasWaar bevat behalve minuutplannen en OAT's ook allerlei kaartmateriaal uit later tijd, in het bijzonder de gekleurde topografische kaarten vanaf 1832 opgemaakt door de Militair Topografische Dienst. Deze instelling gebruikte als basis de plannen van het kadaster en vulde die aan met gegevens uit eigen waarneming. Daarvoor gingen militaire verkenner het land in.

In het Steenwijkse voorbeeld zijn de topografische kaarten over dit gebied te vinden door aan de bovenzijde van de website bij 'Waar' Steenwijk in te vullen, vervolgens op het groene tabblad 'Wat' te klikken en daar te kiezen voor 'Topografische Militaire Kaarten'. Aan de rechterzijde verschijnen de thumbnails van de kaarten die over deze regio beschikbaar zijn in WatWasWaar.

De website bevat nog veel meer interessante informatie. Dat kunt u ontdekken door te zoeken naar kaarten en andere informatie over plaatsen die uw belangstelling hebben.

8 Enkele voorbeelden van belastingbronnen uit de tijd van de Republiek

Vuurstedengeld 1792 Hengelo

Op zoek naar onlinebronnen voor Hengelo (Overijssel) raadplegen we 'Digitale bronbewerkingen' op de portal-site www.geneaknowhow.net. Daar vinden we een 'vuurstederegister' van Hengelo uit 1675 en 1792 en de schatting voor de 'duizendste penning' uit (rond) 1750. Het zijn pdf-bestanden die we met de 'Acrobat reader' kunnen lezen.

Als we de link volgen, komen we op de site van de heer H. Martinus die een aantal transcripties van bronnen uit Twente beschikbaar heeft gesteld voor de onderzoeker. De site is niet meer actief aanwezig op het internet, maar nog wel te vinden op de website <http://web.archive.org>. 'Digitale bronbewerkingen' linkt naar deze website.

Het Hengelose register maakt onderscheid tussen schoorstenen en brouwerijen (waaronder ook informatie over bijvoorbeeld bakkersovens, een 'smiet' of smidse, een garenkokerij, ververij, enz.). De lijst is opgedeeld in drie delen. Het tweede deel bevat de vuurstedes die al in eerdere registers voorkwamen, daarna volgen de nieuwe vuurstedes en een lijstje van onvermogens, die de belasting niet konden betalen.

Om de gegevens in dit en andere de belastingregisters te kunnen duiden, hebben we wat meer achtergrondinformatie nodig: waarop was de belasting gebaseerd, wie moest betalen en wie niet? Wat betekenen

bepaalde bedragen en begrippen in de tekst van het belastingregister? Daarvoor kan een handboek of provinciale genealogische gids zijn diensten bewijzen. Ook de websites van archieven bevatten achtergrondinformatie over bronnen. De site van het Historisch Centrum Overijssel heeft de onlinegids 'Overijsselaars gezocht' (kies op de homepage www.historischcentrumoverijssel.nl voor 'Zoeken en vinden' > 'Mijn voorouders' en kies dan helemaal linksonder bij 'Gerelateerde links' voor 'Overijsselaars gezocht'. Via 'Trefwoorden' of de 'Sitemap' gaan we op zoek naar informatie over het vuurstedengeld.

Over deze belasting vinden we dan onder meer: 'Het schoorsteen- of vuurstedengeld werd pas ingevoerd in 1628, toen iedere haardstede met twintig stuiver was belast. Dit bedrag moest voor de helft door de eigenaar en voor de andere helft door de gebruiker worden opgebracht. De belasting is naderhand behoorlijk verzwaaard, want tegen het einde van de zeventiende eeuw moest er al drie, en soms vier gulden per haardstede worden betaald. Een bakkersoven gold sinds 1683 voor twee vuurplaatsen. In bepaalde gevallen kon men vrijstelling of vermindering van het schoorsteengeld krijgen, bijvoorbeeld bij armlastigheid of wanneer een boedel in desolate toestand verkeerde.'

Uit het register kunnen we – voorzichtig – opmaken dat iemand die genoemd wordt op het moment van het opmaken van de lijst, nog in leven was, nog in de betreffende plaats woonde. Voorzichtigheid is geboden, omdat de belastinginners soms slordig waren en niet altijd een exact beeld hadden van de actuele situatie. Zij schreven lijsten uit vorige jaren over. Een vermelding als 'is overleden' zoals bij Jan ten Cate staat (Vuurstedengeld Hengelo 1792, onderaan bladzijde 1), levert nogal eens interpretatieproblemen op. We zouden dan moeten weten wanneer en door wie deze opmerking erbij geplaatst is. Moeten we dit zien als overleden voor het opmaken van de hier getoonde lijst (20 augustus 1792), en een eerder (wanneer?) opgemaakte lijst. Of is hier juist bedoeld na 20 augustus 1792 en voor het opmaken van de volgende lijst. Voor de juiste interpretatie zal zo mogelijk ander bronnenmateriaal in het onderzoek betrokken moeten worden.

De maker van de transcriptie geeft aan dat hij gebruikmaakte van een bron in het Gemeentearchief van Hengelo. Niet duidelijk waar in dit archief de bron zich bevindt. Of is het misschien een fotokopie van een bron die elders (bijvoorbeeld het Historisch Centrum Overijssel) wordt bewaard. Bij het maken van een bronverwijzing moeten we het doen met de informatie die we hebben:

Website H. Martinus (<http://web.archive.org/web/20060616042002/www.hmartinus.nl/hengelo/1792.PDF>), Vuurstedengeld Hengelo 1792, transcriptie d.d. mei 1992 gebaseerd op een document in het Gemeentearchief Hengelo.

Trouwgeld Zeeuwse eilanden

In Zeeland werd in 1703 het trouwgeld ingevoerd, een belasting op het trouwen. Informatie over de personen die het trouwgeld hebben betaald, is bewaard gebleven over de periode dat het door hiervoor aangestelde ambtenaren is geïnd: 1704-1706 en 1763-1805. In de tussenliggende periode is het geïnd door belastingpachters. Uit die tijd zijn geen gedetailleerde lijsten bewaard. Bovendien is van sommige plaatsen de registratie verloren gegaan uit de jaren 1763-1783.

Wie ging trouwen, betaalde in zijn woonplaats aan de ambtenaar die hiervoor aangesteld was, een bedrag. De hoogte was afhankelijk van de

welstand van het bruidspaar. Als bruid en bruidegom in een verschillende plaats woonden, kunnen we ze twee keer tegenkomen, in de kohieren (lijsten) van de beide woonplaatsen. De datum in het kohier is kort voor of gelijk aan de ondertrouwdatum.

Dit alles kunnen we lezen in de toelichting op de bron op de website Zeeuwen Gezocht (www.zeeuwengezocht.nl) van het Zeeuws Archief. In de databases op deze website is het trouwgeld opgenomen. De database zet je op het spoor van een huwelijk. Je kunt in (onder)trouwregisters op zoek naar de exacte (onder)trouwdatum. Bovendien bevatten de kohieren informatie over huwelijken van plaatsen waarvan de huwelijksregisters helemaal of over een bepaalde periode verloren zijn gegaan.

Een voorbeeld uit de database: het echtpaar Jozua Quist en Apolonia Dijkmans dat in 1795 trouwde. Er zijn twee inschrijvingen van het trouwgeld in Zeeuwen Gezocht:

Inschrijving Nieuw-Vossemeer:

Jozua Quist

Bruidegom trouwgeld op vrijdag 27 november 1795 Nieuw-Vossemeer

Bruidegom: Jozua Quist

Opmerking: arbeider

Bruid: Apolonia Dijkmans, arbeidster onder Oud-Vossemeer

Datum betaling trouwgeld : 27-11-1795

Plaats: Nieuw-Vossemeer

Bron: Archief Rekenkamer Zeeland D inv.nr 45921

Jozua Quist

Bruidegom trouwgeld op donderdag 26 november 1795 Oud-Vossemeer

Bruidegom: Jozua Quist

Opmerking: woonachtig onder Nieuw-Vossemeer

Bruid: Apolonia Dijkmans, boerenmeid

Datum betaling trouwgeld: 26-11-1795

Plaats: Oud-Vossemeer

Bron: Archief Rekenkamer Zeeland D inv.nr 45921

Het trouwgeld is op twee verschillende dagen betaald. Zo weten we bij benadering de ondertrouwdatum. We komen bovendien het beroep van beiden te weten, informatie die de gewone trouwregisters uit die tijd meestal niet opleveren.

Bronverantwoording:

Zeeuws Archief, Website Zeeuwen Gezocht (www.zeeuwengezocht.nl), database trouwgeld, Oud-Vossemeer d.d. 26-11-1795, Nieuw-Vossemeer d.d. 27-11-1795, ontleend aan Archief Rekenkamer Zeeland D, inv.nr. 45921; geraadpleegd 18 januari 2009.

OPGAVE 10.1

We doen onderzoek naar een echtpaar Grijpstra-Sytsma dat in de eerste helft van de negentiende eeuw in het Friese Ternaard woonde. De volgende gegevens zijn ons bekend:

Harmen Sytzes Grijpstra, geb. omstr. 1770, ovl. Hantumhuizen 3 sept. 1850, tr. Grietje Jacobs Sytsma.

- a Zoek in de databases van Tresoar (www.tresoar.nl) naar informatie uit de memorie van successie van Harmen Sytzes Grijpstra.
- b Welke genealogische basisinformatie over het echtpaar en hun gezin kunnen we uit de memorie halen?
- c Maak een bronverantwoording voor deze bron voor de familieadministratie.

OPGAVE 10.2

Nadat we in de studiezaal van Tresoar in Leeuwarden de originele memorie van successie hebben ingezien, weten we dat Harmen Sytzes Grijpstra eigenaar was van kadastraal perceel B631 in Hantumhuizen.

- a Zoek in www.watwaswaar.nl het minuutplan en de oorspronkelijke aanwijzende tafel van dit perceel op.
- b Welke aanvullende genealogische basisinformatie kunnen we over de eigenaar uit de OAT halen?
- c Maak een bronverantwoording voor deze bron voor de familieadministratie.

OPGAVE 10.3

Zoek in het patentregister van Harmelen (1814) Arie van Kampen op (afb. 10.4, 22 scans). Uit de burgerlijke stand weten we dat hij koopman was en in het huis met het nummer 22 woonde.

- a Welk beroep had hij?
- b Maak een bronverantwoording (gebruik hierbij de informatie over deze bron in de leereenheid)

ZELFTOETS

- 1 Welke bewering is juist?
  - a Patentregisters zijn – voor zover bewaard – te vinden in rijksarchieven (regionale historische centra in de provinciehoofdsteden) en zijn volledig openbaar.
  - b Patentregisters zijn – voor zover bewaard – te vinden in gemeentearchieven en zijn beperkt openbaar.
  - c Patentregisters zijn – voor zover bewaard – te vinden in gemeentearchieven en zijn volledig openbaar.
  - d Patentregisters zijn – voor zover bewaard – te vinden in rijksarchieven (regionale historische centra in de provinciehoofdsteden) en zijn beperkt openbaar.

- 2 Een van uw voorouders was in het derde kwart van de negentiende eeuw schipper op zijn eigen aak. Moest hij patentbelasting betalen?
  - a Ja, alleen als varende.
  - b Ja, als varende en als scheepseigenaar.
  - c Nee, schippers waren vrijgesteld van belasting.
  - d Ja, alleen als scheepseigenaar.

TERUGKOPPELING

Antwoorden op de zelftoets

- 1 c
- 2 d

Uitwerking van de opgaven

10.1 Bekend is:

Harmen Sytzes Grijpstra, geb. omstr. 1770, ovl. Hantumhuizen 3 sept. 1850, tr. Grietje Jacobs Sytsma.

a Ga naar de website van Tresoar www.tresoar.nl. Kies: voorouders > successie > zoek op 'harmen grijpstra'. Een van de twee resultaten heeft betrekking op 'onze Harmen'.

b Genealogische basisinformatie over het echtpaar en hun gezin. Als we doorklikken op het zoekresultaat krijgen we uitgebreidere informatie:

Kantoor Holwerd 1850

Overledene: Harmen Sytzes Grijpstra

Overleden op: 3 september 1850

Wonende te: Hantumhuizen

Tekst: man van Grietje Jacobs Sytsma (erft vruchtgebruik); vader van Pieter, schipper, Sytze, idem, wijlen Zwaantje (vrouw van Rense Watzes Kamstra, arbeider; moeder van minderjarige Harmen, Geertje, Grietje, Trijntje en Watze Renzes Kamstra) en wijlen Jacob Harmens Grijpstra (1e man van Fokje Jans v.der Bij, thans vrouw van Gerben Ates v.der Woude, gardenier; vader van minderjarige Grietje Jacobs Grijpstra).

Er behoorde onroerend goed tot de nalatenschap

Bron: Memories van successie 1842-1920

Toegangsnr.: 42

Inventarisnr.: 9005

Aktenr.: 1052

Op microfilm nr. 163 raadpleegbaar op de studiezaal van Tresoar

Als we de genealogische basisinformatie die we aan de memorie kunnen ontlenuen, verwerken, levert dit het volgende op:

Harmen Sytzes Grijpstra,
geb. omstr. 1770, ovl. Hantumhuizen 3 sept. 1850,
tr. Grietje Jacobs Sytsma, ovl. na 3 sept. 1850.

Uit dit huwelijk:

- 1 Pieter Grijpstra, schipper, ovl. na 3 sept. 1850.
- 2 Sytze Grijpstra, schipper, ovl. na 3 sept. 1850.
- 3 Zwaantje Grijpstra, ovl. voor 3 sept. 1850, tr. Rense Watzes Kamstra, arbeider, ovl. na 3 sept. 1850.
- 4 Jacob Harmens Grijpstra, ovl. voor 3 sept. 1850, tr. Fokje Jans van der Bij, ovl. na 3 sept. 1850; zij hertr. Gerben Ates van der Woude, gardenier.

- c Bronverantwoording voor deze bron voor in de familieadministratie.

Tresoar, website (www.tresoar.nl), database memories van successie, ontleend aan Memories van successie 1842-1920 (toegangsnr. 42), inv.nr. 9005, aktenr. 1052; geraadpleegd 12 januari 2009.

Als verantwoording voor de gebruikte bron is dit voldoende. Daarnaast is het nuttig aantekening te maken van het microfilmnummer. Dat heeft u nodig als u het origineel (op microfilm) wilt bekijken in de studiezaal van Tresoar.

- 10.2 Onderzoek naar kadastraal perceel B631 in Hantumhuizen in WatWasWaar.

a Sectie B van Hantumhuizen heeft meerdere bladen. Omdat we het nummer kennen, zoeken we eerst in de OAT's van de verschillende bladen. De OAT van blad 5 bevat perceelnummer 631. Om het later gemakkelijk terug te kunnen vinden, kopiëren we de link: <http://watwaswaar.nl/#e0-zm-9-ed-1v-1-409U-47IG---AzA> Vervolgens bekijken we het bijbehorende blad 5 van het minuutplan. De link naar dit blad is <http://watwaswaar.nl/#e0-zm-9-ed-1v-1-409U-47IG---2YG>

Het perceel van Harmen Sytzes Grijpstra ligt in de dorpskern schuin tegenover de kerk.

b We lezen hierin dat Harmen Sytzes Grijpstra schipper van beroep was.

- c Bronverantwoording OAT:

WatWasWaar, website (www.watwaswaar.nl), Kadastrale gemeente Ternaard, oorspronkelijke aanwijzende tafel, sectie B, perceel 629; scan origineel gezien 12 januari 2009.

Bronverantwoording minuutplan:

WatWasWaar, website (www.watwaswaar.nl), Kadastrale gemeente Ternaard, minuutplan, sectie B blad 5, perceel 629; scan origineel gezien 12 januari 2009.

- 10.3 Onderzoek in patentregister Harmelen

a Arie van Kampen staat in het patentregister op folio 3v-4r, leggernummer 18, huisnummer 22. Hij komt met twee beroepen voor: 'winkelier in lint etc.' en 'fruitverkoper'.

b Bronverantwoording:

Streekarchief Rijnstreek en Lopikerwaard, Archief gemeente Harmelen, inv.nr. 1003, fol. 3v-4r.